

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

دانشگاه شهید مطهری^(ره)

واحد تهران

گروه فقه و حقوق

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته فقه و حقوق جزا

عنوان:

بررسی مرور زمان جرایم حدی از منظر مذاهب خمسه و حقوق ایران

استاد راهنما:

دکتر محمد رسایی

استاد مشاور:

دکتر قاسم محمدی

نگارنده:

احمد مختاری بنی

سال تحصیلی:

۱۳۹۷-۹۸

ب

دستورالعمل حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی

دانشگاه شهید مطهری

با عنایت به سیاست‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاه شهید مطهری در راستای ارج نهادن به فعالیت‌های علمی و پژوهشی و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه شهید مطهری و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانش‌جویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله، و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حقوق مادی و معنوی پایان‌نامه‌ها یا رساله‌های مصوب دانشگاه متعلق به دانشگاه شهید مطهری است و هرگونه بهره‌برداری از آن باید با ذکر نام دانشگاه شهید مطهری و رعایت آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مصوب دانشگاه شهید مطهری باشد.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه یا رساله، به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی بایستی با نام دانشگاه بوده و استاد راهنما، نویسنده مسئول مقاله باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی به صورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه یا رساله نیز منتشر می‌شود، باید نام دانشگاه شهید مطهری درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب حاصل از نتایج پایان‌نامه یا رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه شهید مطهری، باید با مجوز کتبی صادره از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه و بر اساس آیین‌نامه‌های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت نظریه یا ارائه در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل از نتایج مستخرج از پایان‌نامه یا رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

سپاسگزاری

سپاس بی کران پروردگار یکتا را که به همنشینی رهروان علم و ادب مفتخرمان نمود.
بی شک جایگاه معلّم اجلّ از آن است که در مقام قدردانی، با زبان قاصر و دست ناتوان
چیزی بنگارم اما بر حسب وظیفه از پدر و مادر عزیزم که سلوک زندگانی به من
آموختند و از اساتید بزرگوار راهنما و مشاور که در تدوین این پایان‌نامه از هیچ کمکی
دریغ نکردند، کمال تقدیر و تشکر را دارم.

تقدیم به

ماحصل آموخته‌هایم را تقدیم میکنم به پیشگاه شهدای راه علم و اندیشه و خرد؛ آنان که از اعتبار، آبرو، زندگی مرفه و حتی از جان شیرینشان گذشتند تا چراغ عقل و خرد فروزان بماند و آتش جهل مقدس، دامان جامعه را نسوزاند.

چکیده

در نظام حقوق اسلامی، جرایم از حیث مجازات، به حدود، قصاص، دیات و تعزیرات تقسیم می‌شوند. حد، مجازاتی است که موجب، نوع، میزان و کیفیت اجرای آن در شرع مقدس تعیین شده است.

مرور زمان، قاعده‌ای پذیرفته‌شده در نظام‌های مختلف حقوقی است که مقررات آن، در قوانین اکثر کشورها و همچنین در کنوانسیون‌های بین‌المللی یافت می‌شود و سیستم حقوقی ایران نیز پس از فراز و فرودهای بسیار، در حال حاضر به اجرای آن می‌پردازد. این قاعده در بخش کیفری، تنها شامل مجازات‌های تعزیری می‌گردد، اما حدود به عنوان دسته‌ای از مجازات‌های اصلی و مهم، مشمول مقررات مرور زمان نیست.

دلیل عدم ورود این قاعده به مقررات بخش حدود، نظریه‌های شورای محترم نگهبان مبنی بر عدم مشروعیت مرور زمان می‌باشد. در حالی که با مراجعه به فقه اسلامی، به این نکته می‌رسیم که بحث جریان مرور زمان در حدود، در آثار فقهی فقهای متقدم نیز یافت می‌شود. فقهای اهل سنت در این زمینه دارای اختلاف نظر می‌باشند و به طور کلی، گروهی از آن‌ها قائل به عدم جریان مرور زمان در حدود می‌باشند، اما گروهی دیگر، با وجود اختلاف نظر در جزئیات، مرور زمان در حدود را پذیرفته‌اند.

مشهور فقهای امامیه، مرور زمان در جرایم حدی را نپذیرفته‌اند و برای این فتوا، به ادله‌ای همچون عدم وجود نصوص معتبر، اطلاعات ادله اجرای حدود و استصحاب استناد کرده‌اند. اما نظر غیرمشهور میان فقهای امامیه، حاکی از این است که مرور زمان، اماره‌ی توبه‌ی مجرم است و باعث درء حد می‌باشد.

کلمات کلیدی: مرور زمان، حدود، توبه، درء الحد، اعراض

فهرست مطالب

مقدمه	م
بخش اول: کلیات و مفاهیم	۱
فصل اول: مفهوم‌شناسی جرم، مجازات، مرور زمان	۲
مبحث اول: جرم و انواع آن	۳
گفتار اول: تعریف جرم	۳
گفتار دوم: انواع جرم	۴
مبحث دوم: مجازات و انواع آن	۵
گفتار اول: تعریف مجازات	۵
بند اول: مجازات از لحاظ لغوی	۵
بند دوم: مجازات در اصطلاح حقوقی	۵
گفتار دوم: مجازات‌های چهارگانه در حقوق کیفری اسلام	۶
بند اول: حدود	۶
بند دوم: قصاص	۸
بند سوم: دیات	۹
بند چهارم: تعزیر	۱۰
مبحث سوم: معیار حق الناس و حق الله در حقوق اسلامی	۱۷
گفتار اول: حق الناس محض	۱۷
گفتار دوم: حق الله محض	۱۸
گفتار سوم: حق الله و حق الناس با غلبه حق الله (حق الله غالب)	۲۰
گفتار چهارم: حق الله و حق الناس با غلبه حق الناس (حق الناس غالب)	۲۰

۲۲	مبحث چهارم: مفهوم و اقسام مرور زمان
۲۲	گفتار اول: مفهوم مرور زمان
۲۲	بند اول: تعریف لغوی
۲۳	بند دوم: تعریف اصطلاحی
۲۶	گفتار دوم: اقسام مرور زمان
۲۶	بند اول: مرور زمان عام و خاص
۲۷	بند دوم: مرور زمان مسقط حق
۲۷	بند سوم: مرور زمان مدنی
۲۷	بند چهارم: مرور زمان تجاری
۲۸	بند پنجم: مرور زمان کیفری (جزایی)
۲۸	۱- مرور زمان تعقیب
۲۸	۲- مرور زمان مجازات
۲۹	گفتار سوم: مقایسه مرور زمان کیفری و مدنی
۳۳	فصل دوم: پیشینه مرور زمان در نظام‌های حقوقی
۳۵	مبحث اول: تاریخچه مرور زمان در سیستم‌های حقوقی
۳۵	گفتار اول: مرور زمان در روم باستان
۳۶	گفتار دوم: مرور زمان در نظام حقوقی کشورهای غربی
۳۶	بند اول: فرانسه
۳۷	بند دوم: آلمان
۳۸	بند سوم: ایتالیا
۳۸	بند چهارم: انگلستان
۳۹	گفتار سوم: مرور زمان در نظام حقوقی کشورهای اسلامی

۳۹	بند اول: سوریه
۳۹	بند دوم: لبنان
۴۰	گفتار چهارم: مرور زمان در حقوق بین‌الملل
۴۲	مبحث دوم: تاریخچه مرور زمان در حقوق ایران
۴۲	گفتار اول: مرور زمان در حقوق ایران باستان
۴۴	گفتار دوم: مرور زمان در حقوق ایران معاصر
۴۴	بند اول: مرور زمان مدنی
۵۴	بند دوم: مرور زمان کیفری
۶۱	فصل سوم: مرور زمان و قواعد فقهی مرتبط
۶۳	مبحث اول: قاعده اعراض
۶۳	گفتار اول: تعریف قاعده
۶۳	گفتار دوم: مستند قاعده
۶۵	گفتار سوم: قاعده‌ی سلطنت
۶۷	گفتار چهارم: قلمرو قاعده
۷۰	مبحث دوم: قاعده اسقاط و ابرا
۷۲	مبحث سوم: حکم حکومتی
۷۷	مبحث چهارم: ظاهر حال
۷۹	مبحث پنجم: استحسان
۸۰	مبحث ششم: قاعده عقلی ضرورت حفظ نظام اجتماعی
۸۸	بخش دوم: بررسی فقهی حقوقی مرور زمان در جرایم حدی
۹۰	فصل اول: مرور زمان در جرایم حدی از منظر مذاهب اهل سنت

- مبحث اول: جریان مرور زمان در جرایم حدی از منظر فقهای اهل سنت ۹۲
- گفتار اول: نظریه نخست ۹۲
- گفتار دوم: نظریه دوم ۹۹
- مبحث دوم: مدت مرور زمان در جرایم حدی و نحوه قطع آن از منظر فقه اهل سنت ۱۰۸
- گفتار اول: مدت مرور زمان در جرایم حدی ۱۰۸
- گفتار دوم: قطع مرور زمان در جرایم مستوجب حد ۱۱۲
- فصل دوم: جریان مرور زمان در جرایم حدی از منظر فقهای امامیه ۱۱۴
- مبحث اول: نظریه مخالفین جریان مرور زمان در جرایم حدی در مذهب امامیه و ادله‌ی ابرازشده ۱۱۵
- گفتار اول: نظریه مشهور فقها در مخالفت با مرور زمان جرایم حدی ۱۱۵
- گفتار دوم: ادله‌ی مخالفین جریان مرور زمان در حدود ۱۱۷
- بند اول: عموم و اطلاق ادله حدود ۱۱۷
- بند دوم: استصحاب ۱۱۷
- بند سوم: أصالة البقاء ۱۲۰
- بند چهارم: عدم تفاوت بین فور و تراخی در اجرای حد ۱۲۱
- بند پنجم: تعطیلی حدود ۱۲۲
- بند ششم: گستاخی مجرمین و اشاعه فساد ۱۲۳
- مبحث دوم: ادله موافقین جریان مرور زمان در جرایم حدی در مذهب امامیه ۱۲۴
- گفتار اول: نظریه موافقین جریان مرور زمان در جرایم حدی ۱۲۴
- گفتار دوم: رابطه مرور زمان و توبه ۱۲۵
- بند اول: اقسام گناهان و کیفیت توبه از هر یک ۱۲۶
- بند دوم: کیفیت احراز توبه ۱۲۹
- بند سوم: مرور زمان و قرینه بودن آن بر توبه ۱۲۹

- گفتار سوم: پاسخ به ادله مخالفین جریان مرور زمان در حدود (ادله نقضی)..... ۱۳۰
- گفتار چهارم: ارزیابی نظریات..... ۱۳۴
- مبحث سوم: مرور زمان و اثر آن بر سقوط حق..... ۱۳۸
- گفتار اول: منابع روایی امامیه در باب تأثیر مرور زمان بر سقوط حق..... ۱۳۸
- گفتار دوم: دیدگاه فقهای شیعی درباره تأثیر مرور زمان بر حق..... ۱۴۰
- فصل سوم: بررسی حقوقی مرور زمان در جرایم حدی..... ۱۵۲
- مبحث اول: بررسی وضعیت مرور زمان در آئینه قوانین کیفری و نظریه شورای نگهبان.. ۱۵۳
- گفتار اول: نظریه شورای نگهبان و نقد آن..... ۱۵۳
- گفتار دوم: چارچوب و ضوابط مرور زمان در قوانین جاری کیفری..... ۱۵۹
- مبحث دوم: انواع مرور زمان کیفری و امکان جریان آن‌ها در جرایم مستوجب حد..... ۱۶۳
- گفتار اول: مرور زمان شکایت..... ۱۶۳
- گفتار دوم: مرور زمان تعقیب و صدور حکم..... ۱۶۶
- گفتار سوم: مرور زمان اجرا..... ۱۶۷
- مبحث سوم: بررسی جرم‌شناختی مرور زمان..... ۱۷۰
- گفتار اول: موافقان مرور زمان..... ۱۷۰
- بند اول: نظریه تارد..... ۱۷۰
- بند دوم: نظریه از بین رفتن دلایل جرم..... ۱۷۱
- بند سوم: نظریه ترس از مجازات..... ۱۷۲
- بند چهارم: نظریه چشم‌پوشی دادسرا..... ۱۷۲
- بند پنجم: نظریه اصلاح و درمان مجرم..... ۱۷۲
- بند ششم: نظریه سقوط حق بر اثر مسامحه و غفلت تشکیلات قضایی..... ۱۷۳
- بند هفتم: نظریه نسیان..... ۱۷۳

بند هشتم: نظریه ایجاد حق مکتسب برای مجرم ۱۷۴

بند نهم: نظریه مصالح عمومی و اجتماعی ۱۷۵

گفتار دوم: مخالفان مرور زمان و پاسخ آنها ۱۷۶

بند اول: فرار مجرمین حرفه‌ای ۱۷۶

بند دوم: حالت خطرناک ۱۷۷

بند سوم: جنایتهای جان‌گداز و دیرپایی اثرات آن ۱۷۷

نتیجه‌گیری ۱۷۹

منابع ۱۸۱

چکیده انگلیسی ۱۹۲

مقدمه

۱- بیان مسئله:

مرور زمان به عنوان قاعده‌ی حقوقی فراگیر در سطح کشورهای دنیا و محافل حقوقی بین‌المللی مطرح است. تعریف مرور زمان عبارت است از: «گذشت مدت‌زمان مشخص از وقوع جرم یا تاریخ قطعیت حکم که پس از آن، متهم، دیگر قابل تعقیب نیست و یا حکم صادره، دیگر قابل اجرا نیست.»

اکثر جرم‌شناسان بر این عقیده‌اند که اعمال این قاعده، دارای تأثیر مثبتی بر سیستم حقوقی و تأمین احساس عدالت در جامعه می‌باشد. با این وجود، قاعده مرور زمان در نظام حقوقی ایران، با فراز و نشیب‌های مختلفی در طول تاریخ پس از انقلاب مشروطه روبرو بوده است. در حال حاضر، در میان مجموع قوانین، تنها قوانین کیفری، مقررات مربوط به مرور زمان را در خود جای داده است. با عنایت به اینکه در این قوانین، جرایم بر اساس نوع مجازات، به چهار دسته: حدود، قصاص، دیات و تعزیرات تقسیم می‌شوند، باید گفت که مقررات این قاعده حقوقی، صرفاً در جرایم تعزیری اعمال می‌گردد.

اما سؤالی که پیش می‌آید این است که دلیل عدم جریان مرور زمان در حدود چیست؟ از آنجا که مبنای نظام حقوقی کشور ایران، فقه امامیه می‌باشد، برای رسیدن به پاسخ، بایستی به بررسی کلام فقها پرداخت و با توجه به اینکه از لحاظ تاریخی، مسئله‌ی پیش رو ابتدا در فقه مذاهب اهل سنت بررسی شده است، ورود به نظریه‌های مطرح شده در فقه اهل سنت، ضروری به نظر می‌رسد.

در این تحقیق، قصد داریم با بررسی نظریه‌ها و استدلال فقهای اسلامی، ابتدا امکان پذیرش جریان مرور زمان در حدود را سنجیده و سپس، امکان ورود این مبحث به قوانین موضوعه را بررسی نماییم.

۲- هدف تحقیق:

هدف و انگیزه اصلی در انتخاب این موضوع، بررسی امکان اعمال مقررات مربوط به مرور زمان در جرایم مستوجب حد از منظر فقه مذاهب خمس می‌باشد. همچنین به دنبال یافتن پاسخی برای علت عدم پذیرش این قاعده در جرایم حدی مذکور در قانون مجازات اسلامی هستیم.

۳- ضرورت تحقیق:

مجازات مرتکب جرم حدی پس از گذشت مدت‌زمان معتنی‌بھی از وقوع جرم، تصمیم قابل دفاعی به نظر نمی‌رسد. اگر از دلایلی همچون عدم بازدارندگی برای جامعه و عدم اصلاح برای مرتکب، قبول تبعیض بین جرم تعزیری و حدی در پذیرش یا عدم پذیرش مرور زمان برای آن‌ها، خلاف مبانی عقلی می‌باشد، از طرفی، توجه به میزان پرونده‌های کیفری، چالش‌های پیش رو برای رسیدگی به چنین مواردی و همچنین عدم تأمین غرض شارع از مجازات، ضرورت یافتن راه‌حل مبتنی بر مبانی و قواعد فقهی اسلامی را نمایان می‌سازد.

۴- پیشینه پژوهش:

در خصوص پیشینه پژوهش باید بگوییم که هرچند پیرامون قاعده مرور زمان، کتب، پایان‌نامه‌ها و مقالات زیادی به نگارش درآمده، لیکن در خصوص امکان جریان مرور زمان در جرایم حدی، متأسفانه با محدودیت منابع روبرو هستیم. لازم به ذکر است که پایان‌نامه‌ای با موضوع اخیرالذکر وجود ندارد و کتب فقهی و حقوقی موجود نیز صرفاً به بیان مختصر دیدگاه مشهور فقهای امامیه بسنده نموده‌اند.

۵- سؤالات اصلی و فرعی:

- سؤال اصلی:

الف: از دیدگاه فقه مذاهب خمس و حقوق ایران، آیا جریان مرور زمان در جرایم حدی پذیرفته شده است؟

- سؤالات فرعی:

الف: آیا مرور زمان را می‌توان اماره‌ای بر توبه دانست؟

ب: کدام یک از انواع مرور زمان کیفری در جرایم حدی قابل اعمال است؟

۶- فرضیات تحقیق:

- فرضیه اصلی:

با توجه به بررسی و مطالعات انجام شده، به نظر می‌رسد در میان فقهای اهل سنت اختلاف نظر وجود دارد و فقهای امامیه نیز به دو دسته تقسیم شده‌اند. همچنین قوانین موضوعه به کلی مرور زمان در حدود را نفی کرده‌اند.

- فرضیات فرعی:

الف: به نظر می‌رسد مرور زمان در بعضی موارد، اماره بر توبه نباشد.

ب: جریان انواع مرور زمان کیفری در حدود، ممکن به نظر می‌آید، اما احتمال مستثنی شدن بعضی جرایم حدی نیز منتفی نخواهد بود.

۷- روش تحقیق:

روش جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش، کتابخانه‌ای است، و محقق برای بررسی و جمع‌آوری داده‌ها، از کتاب‌ها، پایان‌نامه‌ها و مقالات استفاده کرده است.

۸- نوع تحقیق

نوع تحقیق پیش رو، نظری-کاربردی است و از آن جهت که پژوهش حاضر در پی سؤالات مذکور، ضمن بهره بردن از کتاب‌های موجود، به تحلیل اطلاعات پرداخته است، می‌توان آن را نظری دانست و از آن جهت که نتیجه پژوهش مورد استفاده در سایر پروژه‌های علمی دارد، کاربردی محسوب می‌شود.

۹- محدودیت‌های پژوهش:

مهم‌ترین محدودیتی که در این رابطه وجود دارد، عدم منابع کافی می‌باشد؛ زیرا که نگارش پایان‌نامه در این باب، برای اولین بار است که صورت می‌گیرد، و در پژوهش‌های موجود در فضای علمی، به این موضوع به طور مبسوط، جامع و تحلیلی پرداخته نشده است. بنابراین در این پژوهش، ما با محدودیت در منابع رویر هستیم، و امید است که با انجام این پژوهش، گامی مهم در جهت خدمت به جامعه علمی کشور برداشته شود.

۱۰- ساختار پژوهش:

پایان‌نامه پیش رو در دو بخش گردآوری شده است که هر بخش شامل سه فصل می‌باشد.

در بخش اول، فصل اول به ارائه مفهوم‌شناسی جرم، مجازات و مرور زمان پرداخته شده است. در فصل دوم، پیشینه مرور زمان در نظام‌های حقوقی، مورد بررسی قرار گرفته است و فصل سوم، اختصاص دارد به قواعد فقهی مرتبط با مرور زمان.

اما در بخش دوم، فصل اول به بیان مرور زمان در جرایم حدی از منظر مذاهب اهل سنت اختصاص داده شده است. در فصل دوم، جریان مرور زمان در جرایم مستوجب حد از منظر فقه امامیه مورد بررسی قرار گرفته است، و در نهایت، فصل سوم از بخش دوم، مختص بررسی حقوقی موضوع مورد بحث می‌باشد.

بخش اول: کلیات و مفاهیم

فصل اول: مفهوم‌شناسی جرم، مجازات، مرور زمان

مبحث اول: جرم و انواع آن

گفتار اول: تعریف جرم

جرم در زبان قرآن و به تبع آن در فقه اسلامی، عبارت است از: انجام دادن فعل یا گفتن قولی که شارع مقدس آن را منع کرده است. به عبارت دیگر، افعال و اقوالی جرم تلقی می‌شوند که مغایر با احکام، اوامر و نواهی باری تعالی باشند؛ به طوری که آیه چهل و هفتم و چهل و هشتم از سوره قمر ناظر به اعمال و رفتار زشت کسانی است که در گمراهی به سر می‌برند. همین معنا را می‌توان از آیاتی که در باب انواع جرایم، شامل: قصاص نفس، قصاص عضو، دیه، حد زنا، حد قذف و حد سرقت در قرآن کریم وارد شده است، استشهاد نمود.^۱

واژه جرم و مشتقات آن (مجرمین، اجرموا، یجرمنکم، تجرمون، اجرمننا...) بیش از ۶۰ بار در قرآن آمده و اصولاً بر همان مفهوم لغوی جاری است، که کسب و کار زشت باشد،^۲ و با این حال، قرآن کریم آن را در مصادیق گسترده‌ای به کار برده است، که شامل: مستکبران، ستمگران و منکران معاد هم می‌شود. در نتیجه، لفظ جرم در قرآن، عام است و رفتار مجرمانه و عقاید و اخلاق انحرافی را نیز شامل می‌شود.

سخن امام خمینی درباره جرم

امام خمینی^(ره) نیز جرم را در معنای عام آن، مورد توجه قرار داده و آن را شامل هر فعل حرام یا ترک واجب قابل مجازات دانسته‌اند، منتها شرطی را که قائل شده‌اند این است که: لفظ جرم را برای گناهان کبیره استعمال کرده، به طوری که می‌فرمایند: «هر کس یکی از واجبات را ترک کند و یا یکی از محرمات را انجام دهد، بر امام (ع) یا نایب اوست که وی را به کیفر تعزیر برساند، به شرطی که فعل حرام، از گناهان کبیره باشد.»^۳

از نظر جامعه‌شناسان، جرم عبارت از هر فعل یا ترک فعلی است که مخالف افکار و وجدان عمومی باشد، اعم از اینکه مورد حمایت قانون‌گذار قرار گرفته باشد یا نه. در واقع، جرم در این مفهوم، به

۱- محمد صالح ولیدی، حقوق جزای عمومی (تهران: مرکز نشر داد، ۱۳۷۶، چاپ سوم) ج ۲، ص ۱۳.

۲- سید محمدحسین طباطبایی، تفسیر المیزان (قم: بنیاد علمی و فکری علامه، ۱۳۹۳ق) ج ۱۰، ص ۳۰.

۳- سید روح‌الله موسوی خمینی، تحریر الوسیله، ترجمه علی اسلامی (قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۸۴، چاپ سی و دوم) ج ۴،

معنای مطلق انحراف است. لواسور در تعریف جرم می‌گوید: جرم عبارت است از هر عملی که به وسیله فرد عضو یک دسته اجتماعی بر ضد یک ارزش مشترک این دسته به عمل می‌آید.

طبق ماده ۲ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲: هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است، جرم محسوب می‌شود. بنابراین در ظاهر ماده فوق، اگر شخصی فعلی انجام دهد که از نظر قانون جرم شناخته شود، مجرم محسوب شده و مستحق مجازات خواهد بود.

این تعریف به خوبی مبین ماهیت جرم نیست، چه قصد مرتکب در آن نقشی ایفا نمی‌کند؛ بنابراین اگر کسی عملی انجام دهد که طبق قانون جرم بوده، مجرم تلقی می‌گردد، حتی اگر سهواً چنین فعلی از او سر زده باشد. فرضاً تخریب اموال دیگران قانوناً جرم است، پس اگر کسی حتی به طور اتفاقی، اموال دیگری را تخریب کند، مجرم محسوب می‌گردد. این طرز تلقی از جرم، موجب می‌شود که تعداد بی‌شماری از مردم، مجرم باشند و با توجه به تصویری که مردم از این عناوین دارند، پیامدهای ناخوشایندی در جامعه خواهد داشت. بدین جهت، حقوق‌دانان برای احتراز از ایجاد چنین وضعیتی، وجود عنصر معنوی را در جرایم ضروری دانسته‌اند. بدین طریق، سه عنصر برای تحقق جرم ضروری است: ۱- عنصر مادی، ۲- عنصر قانونی، ۳- عنصر معنوی.

گفتار دوم: انواع جرم